

І. В. Драган,
к. е. н.

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ В УКРАЇНІ

У статті визначено сутність та місце державного регулювання іноземного інвестування у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в Україні. Зазначено, що вивести економіку з кризового стану допоможе залучення додаткових коштів, а саме: іноземних інвестицій, оскільки, іноземні інвестиції є додатковим капіталом для виробництва товарів і послуг, реалізації певних програм, надходження в державу нових технологій та застосування нових методів управління.

In the article essence and place of the state adjusting of the foreign investing is certain in forming of favourable investment climate in Ukraine. It is marked that bringing in of additional facilities will help to show an economy out of the crisis state, namely: foreign investments, as, foreign investments are an additional capital for production of goods and services, realization of the certain programs, and receipt in the state of new technologies and application of new methods of management.

Ключові слова: економіка, іноземні інвестиції, капітал, кошти, технології, управління.

ВСТУП

Для сучасного етапу розвитку економіки України загальною характерною рисою є скорочення темпів інфляції, зниження ставок банківських кредитів, зменшення рівня фіскальності податків, налагодження та розвиток зовнішньоекономічної діяльності, стабілізація національної валюти тощо, але в країні продовжують існувати і негативні тенденції, серед яких: низькі темпи приросту виробництва та його реструктуризації, наявність заборгованості з виплат заробітної плати і пенсій. Протягом років незалежності в Україні практично не зверталась увага на оновлення виробничих потужностей, тому велика частка промислових підприємств перебуває у досить скрутному становищі.

Як свідчить вітчизняний досвід, державних коштів та коштів вітчизняних підприємств бракує для подальшого швидкого та ефективного економічного розвитку нашої держави, необхідно залучення значних іноземних коштів, тобто іноземних інвестицій, які мають певні переваги перед вітчизняними інвестиціями та державним фінансуванням. Вони полягають у тому, що, по-перше — іноземні інвестиції — це додатковий капітал залучений у країну для виробництва товарів і послуг, реалізації певних програм, а, по-друге — це надходження в державу нових технологій та застосування нових методів управління.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Дослідити сутність та місце державного регулювання іноземного інвестування у формуванні сприятливого інвестиційного клімату в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Україна зі свого боку потребує іноземних інвестицій, а іноземні інвестори хочуть вкладати свої кошти в нашу державу і мають на це певні причини, серед яких [10, с. 33]: наявність значних ринків збуту; наявність дешевої робочої сили; сприятливе стратегічне розміщення.

Отже, створення сприятливого інвестиційного клімату в Україні необхідно як для вітчизняних підприємств, так і для іноземних інвесторів.

Термін "інвестиції" прийшов в українську економіку в період її переходу від адміністративних до ринкових відносин, тобто у кінці 80-х років ХХ ст. З кожним роком інвестиціям у нашій країні приділяється все більша увага, але до цього часу науковці не дійшли згоди у визначенні терміну "інвестиції".

Згідно із Законом України "Про інвестиційну діяльність" [5], "інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект". Дещо інакше цей термін трактується в [4, с. 122—132]: "Інвестиції — це вкладення коштів у основний капітал з метою отримання прибутку". Американські економісти розуміють інвестиції як спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити його збереження або зростання [2, с. 9]. Досить часто в іноземній літературі інвестиції тісно пов'язують із цінними паперами (акціями, облигаціями). Деякі науковці поняття "інвестиції" ототожнюють з поняттям "капітальні вкладення", тобто вкладення у відтворення основних фондів з метою приросту матер-

Таблиця 1. Приріст прямих іноземних інвестицій по регіонах України

Області України	м. Київ	Дніпропетровська	Харківська	Львівська	Запорізька	Одеська	Закарпатська	Київська	Донецька	АР Крим	Волинська	Івано-Франківська	Полтавська	Кіровоградська
Приріст, млн дол. США у 2006 р.	260,2	170,2	103,3	84,8	75,2	70,5	53,9	50,6	44,9	37,7	33,2	26,1	23,4	20,5
Приріст, млн дол. США у 2007 р.	757,9	896,2	80,8	24,1	63,5	77,1	17	68,5	56,3	128,5	14,5	14	77,7	-56,7

іально-виробничих запасів [9, с. 6; 11, с. 20]. Проте, інвестиції — це ширша категорія, ніж капітальні вкладення, оскільки вони стосуються не лише основних фондів, але й можуть бути направлені на поповнення обігових коштів, придбання нематеріальних активів тощо. Інвестиції здійснюються як у грошовій, так і у будь-якій іншій формі: немайнові активи (пакети програм, різні форми інтелектуальної власності), рухоме і нерухоме майно, виробничий досвід, право користування землею, водою, ресурсами тощо. Отже, капітальні вкладення — це лише частина інвестицій, але можна сказати, найвагоміша частина, тому що вони становлять близько 85% загального обсягу інвестицій у країні. На нашу думку, інвестиціями є грошові та не грошові вкладення у створення, розширення чи оновлення основного капіталу, які направлені на отримання прибутку суб'єктами господарювання у майбутньому.

Існує багато видів інвестицій. Серед них одне з важливих місць на сучасному етапі розвитку економіки України займають іноземні інвестиції. Відповідно до Закону України "Про режим іноземного інвестування" [7, ст. 1] "іноземні інвестиції — це цінності, що вкладаються іноземними інвесторами в об'єкти інвестиційної діяльності відповідно до законодавства України з метою отримання прибутку або досягнення соціального ефекту". У фінансово-економічному словнику термін "іноземні інвестиції" замінений синонімічним терміном "чужоземні інвестиції" і визначається він як "інвестиції чужоземних юридичних та фізичних осіб до різних сфер діяльності держави у формі фінансів чи матеріальних засобів, а також шляхом передавання прав на майнову та інтелектуальну власність господарським суб'єктам з метою отримання прибутку" [3, с. 228—229].

Інвестиції класифікуються за певними ознаками. На жаль, науковці приділяють увагу класифікації інвестицій загалом, але ніхто не наводить чіткої узагальненої класифікації саме іноземних інвестицій. Більшість з них іноземні інвестиції поділяють лише на прямі і портфельні. Під прямими інвестиціями в Україну розуміють вкладення капіталу, які забезпечують контроль інвестора над українськими підприємствами, під портфельними — вкладення капіталу в акції вітчизняних підприємств, в цінні папери міжнародних кредитних організацій та державні цінні папери (без придбання контрольного пакету акцій підприємства). Різниця між прямими та портфельними інвестиціями полягає в тому, що прямі інвестиції мають виробниче призначення, характеризуються своєю довготерміновістю і здатністю забезпечити інвестору контроль над підприємством, а портфельні пов'язані з ціллю лише отримати прибуток від інвестицій у формі процентів, дивідендів тощо.

Деяко ширшу класифікацію іноземних інвестицій наводить Лушкін В.А. [8, с. 30]. Крім вже названих видів іноземних інвестицій вона виділяє ще приватні і державні; підприємницькі, боргові та допомогу.

Незалежно від видів, іноземні інвестиції, згідно із Законом України "Про режим іноземного інвестування" [7, ст. 3], можуть здійснюватись у таких формах: часткова участь іноземних інвесторів у підприємствах, що створюються або у вже діючих підприємствах; створення підприємств, філій та інших відокремлених підрозділів, що повністю належать іноземним інвесторам або прид-

бання у повну власність вже діючих підприємств; придбання рухомого чи нерухомого майна або акцій, облигацій та інших цінних паперів; придбання прав на користування землею та іншими природними ресурсами на території України; придбання інших майнових прав; інші форми, що не заборонені законами України.

Форми здійснення іноземних інвестицій мають свої позитивні і негативні сторони. Наприклад, створення підприємств з іноземним капіталом забезпечує зменшення росту заборгованості України перед закордонними державами, тому що, в такому випадку береться менше кредитів і позик. При створенні спільних підприємств об'єднуються інтереси українського і закордонного партнерів, а це допомагає набагато швидше вийти на розвинуті економічні ринки і зайняти на них досить стабільні позиції. Негативні сторони створення спільних підприємств полягають у тому, що вітчизняні підприємці в певній мірі втрачають контроль над своїми підприємствами; банкрутство слабких в технічному відношенні підприємств, які випускають застарілу продукцію, може призвести до підвищення рівня безробіття; частина прибутку підприємств буде вивозитись за кордон.

За 2007 рік чистий приріст прямих іноземних інвестицій в Україну склав 3855 млн дол. США. Більша половина областей України у 2004 р. мали приріст прямих іноземних інвестицій більше, ніж 20 млн дол. США (табл. 1) [10].

Найбільший приріст інвестицій у 2007 р. порівняно з 2006 р. спостерігався в м. Києві, Дніпропетровській, Одеській, Київській, Полтавській обл. та АР Крим. Це пояснюється тим, що Дніпропетровська область — найбільший промисловий регіон із досить розвиненими металургійною, переробною, добувною галузями тощо, АР Крим — великий туристичний регіон, а м. Київ — найпривабливіше місто для іноземних інвесторів, оскільки воно є столицею України, а отже, основним осередком накопичення капіталу.

Отже, динаміка інвестицій в Україну показує, що інвестиції в країну надходять, і з кожним роком їхній обсяг збільшується. Проте, їх все ще замало для того, щоб досягти розвитку країн Західної Європи. Для подальшого залучення значних обсягів іноземних інвестицій в Україну необхідно удосконалювати систему управління інвестиційною діяльністю в державі загалом та окремо по регіонах.

Із поняттям "інвестиції" безпосередньо пов'язане поняття "інвестиційна діяльність". Згідно із Законом України "Про інвестиційну діяльність" [5, с. 2.1], інвестиційна діяльність — це сукупність дій суб'єктів господарювання: громадян і юридичних осіб України, та інших іноземних держав щодо здійснення інвестицій в будь-яких формах з метою отримання прибутку чи доходу. Одним із видів інвестиційної діяльності є іноземне інвестування, яке здійснюється іноземними фізичними, юридични-

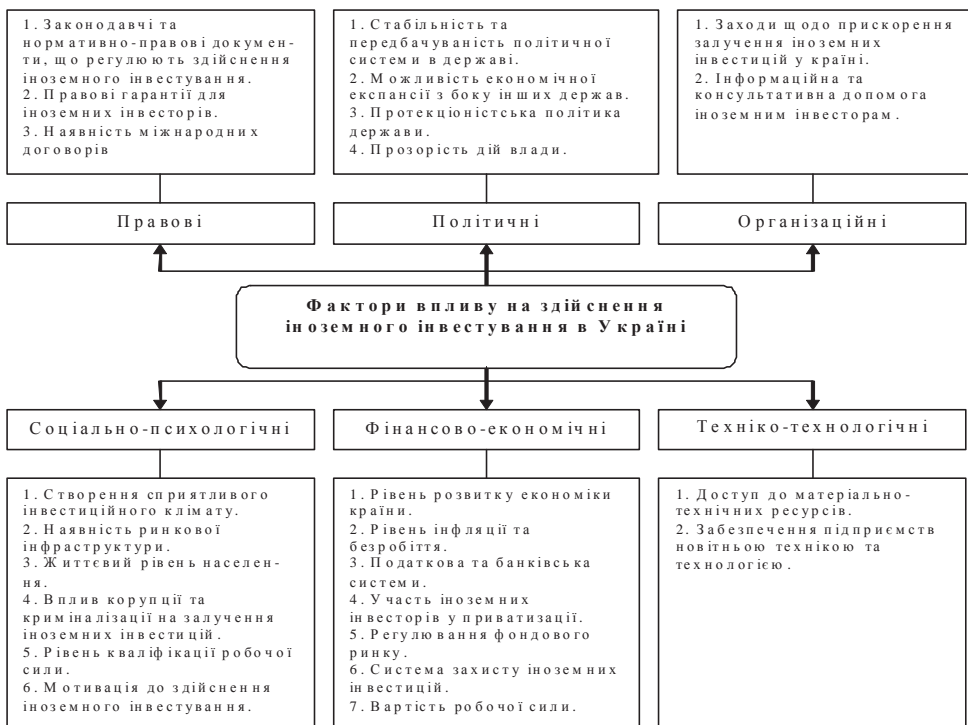

Рис. 1. Фактори впливу на здійснення іноземного інвестування в Україні

ми особами або державою, і регулюється в Україні великою кількістю законів та інших нормативних актів. Базовим законом, що регулює відносини у сфері іноземних інвестицій є Закон України "Про режим іноземного інвестування" [7]. Він встановлює однакові умови здійснення діяльності для українських підприємств та підприємств з іноземним капіталом, обмежуючи діяльність нерезидентів лише у галузі видавництва, телерадіомовлення, виробництва зброї та алкоголю. За умови державної реєстрації іноземної інвестиції, згідно з цим законом, інвесторам надається ряд особливих гарантій: щодо незмінності статусу, компенсацій та захисту в разі неправомірних дій посадових осіб, переказу прибутків та інші. До основних законодавчо-нормативних актів, які регулюють іноземне інвестування в Україні також належать Закони України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991 р., "Про іноземні інвестиції" від 13.03.1992 р., "Про захист іноземних інвестицій" від 10.09.1991р. та Положення "Про порядок державної реєстрації іноземних інвестицій" від 07.09.1996 р.

На жаль, щодо іноземного інвестора правове регулювання його діяльності в Україні не відзначається стабільністю. Деякі законодавчі акти заперечують Закон України "Про іноземні інвестиції", прийнятий у 1992 р. і дестабілізують ситуацію: заходи в інвестиційній, податковій і митній галузях порушували ряд норм Закону і підривали довіру інвесторів, збільшували ризик, зменшували очікуваний прибуток. Так, згідно із Законом України "Про іноземні інвестиції" [6], "валютна виручка підприємств з іноземними інвестиціями від експорту власних продукції, робіт і послуг залишається повністю в їх розпорядженні" (с. 29), "готова продукція, сировина, напівфабрикати, комплектуючі вироби, запасні частини, які ввозяться в Україну для власних потреб підприємств з іноземними інвестиціями, звільняються від мита та податку на импорт" (с. 28). На практиці ці статті не виконувались. Майже кожен законодавчий документ містить у собі велику кіль-

кість підзаконних актів, змін і доповнень, в яких іноземному інвестору розібратися важко.

Режим оподаткування в Україні сприймається іноземними інвесторами як несприятливий, а ставки оподаткування — як надзвичайно високі за міжнародними стандартами. Це ж стосується й імпортно-експортного митного режиму. Через існуючу податкову систему більше 55% підприємств України належить до тіньової економіки (для порівняння: в Італії — 31%, у Польщі — 16%). У тіньовому секторі знаходиться близько 60% ВВП. За даними Всесвітнього банку, середнє українське підприємство приховує близько третини свого доходу.

Механізм участі іноземних інвесторів у приватизації державної власності

не вироблений. Чинним законодавством України передбачено участь іноземного інвестора у приватизації майна державних і комунальних підприємств, об'єктів незавершеного капітального будівництва, купівля акцій і цінних паперів, але іноземним інвесторам дозволено в більшості випадків приватизувати лише збиткові підприємства або "заморожені" об'єкти незавершеного будівництва. Нерухомість, яка приймається під заставу іноземними банками, на Україні має занижену вартість, а земля, на сьогодні, можна сказати, взагалі не є товаром.

На здійснення іноземного інвестування в Україні впливає безліч факторів. Науковцями, які досліджують проблему іноземного інвестування в Україні, окремо не виділяються фактори впливу на здійснення іноземних інвестицій. Базуючись на переліку факторів, що визначають розвиток малих форм підприємництва, розвиток іпотечного кредитування в Україні та розвиток інвестиційної діяльності загалом, нами запропоновано фактори, які впливають на здійснення саме іноземного інвестування в Україні (рис. 1).

Фактори впливу на обсяги залучення іноземних інвестицій визначають рівень їх ризику та можливість ефективного використання. Вибір правильних форм та методів державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання забезпечить проведення активної інвестиційної політики та ефективної господарської діяльності підприємств. Недостатнє врахування впливу цих факторів може суттєво сповільнити розвиток галузі та й економіки загалом.

"Державне (макроекономічне) регулювання — здійснення державою комплексних заходів (організаційних, правових, економічних тощо) у сфері соціальних, економічних, політичних, духовних та інших суспільних процесів з метою їх упорядкування, встановлення загальних правил і норм суспільної поведінки, а також запобігання негативним явищам у суспільстві" [1, с. 257].

Стосовно сфери інвестиційної діяльності, згідно фінансово-економічним словником [3, с. 480], державне

регулювання інвестиційної діяльності в Україні — це один із напрямів реалізації державної інвестиційної політики шляхом прийняття законів та інших нормативних актів, які регулюють інвестиційну діяльність у країні. На нашу думку, державне регулювання інвестиційної діяльності суб'єктів господарювання — це система форм, методів та засобів державного впливу на інвестиційну діяльність підприємств та організацій для забезпечення ефективних умов їх функціонування та залучення якнайбільшого обсягу інвестицій для розвитку економіки держави загалом.

Основним завданням для нашої держави на сучасному етапі розвитку є створення сприятливого інвестиційного клімату для вітчизняних та іноземних інвесторів, а це неможливо без державного втручання. Беручи до уваги ситуацію, що склалась, треба відмітити, що приватний іноземний капітал не буде вкладатися в країну з низькою внутрішньою інвестиційною активністю. Іноземних інвесторів не цікавлять регіони з нерозвинутою транспортною інфраструктурою, дефіцитом електроенергії і тепла. Тому активізація інвестиційної активності держави неможлива без створення нового механізму організації бюджетного фінансування капітальних вкладень, який би забезпечував високу ефективність вкладених коштів і контроль за їх використанням.

Низький рівень державного управління призводить до втручання у процес інвестування державних службовців із метою задоволення власних потреб, внаслідок чого зростає тіньовий капітал, який зменшує внутрішні інвестиційні можливості країни; великі суми вітчизняного капіталу перебувають за кордоном — постає завдання повернути їх у вигляді інвестицій. В Україні відсутня програма державного стимулювання іноземного інвестора через механізм участі у процесі приватизації.

Крім цього можна навести ще ряд перешкод у залученні іноземних інвестицій: недосконалість механізму правової відповідальності, при якому порушуються умови контрактів; складний процес ліцензування деяких видів діяльності; необґрунтовані зміни ставок ввізного мита та податків; недовіра до українських судів; відсутність сучасного механізму надання пільг іноземним інвесторам; невіршеність питання щодо купівлі іноземними інвесторами земельних ділянок, де розміщені об'єкти господарювання, в які вкладаються кошти тощо.

Беручи до уваги всі проблеми і перешкоди, необхідно зауважити, що іноземні інвестори при виборі об'єкту вкладення коштів керуються двома основними умовами: отриманням прибутку та захищеністю вкладень. В Україні жодна з цих умов не виконується повністю. Інвестор, вкладаючи свій капітал, розраховує на майбутній прибуток, при цьому він повинен бути впевнений в надійності запланованих операцій. Для цього Україна повинна створити стабільний для ділової активності і зрозумілий для вкладника інвестиційний режим, хоч і недосконалий, але не такий, який постійно змінюється.

Необхідність державного регулювання пояснюється тим, що при наявності лише ринкового регулювання виникають різного роду перешкоди (вади ринку): неспроможність конкуренції; неспроможність ринку забезпечувати суспільство товарами першої необхідності; наявність зовнішніх ефектів, внаслідок яких виникає недо виробництво одних товарів та перевиробництво інших; неповнота ринків, тобто неспроможність ринків забезпечити всі потреби споживачів у необхідних товарах; недосконалість інформації; економічна нестабільність.

Всі ці вади ринкового саморегулювання, яке не може забезпечити повної економічної стабільності, викликають необхідність втручання держави в економіку країни. Еко-

номічний розвиток різних країн світу показує, що рівень державного втручання в економічний розвиток у кожній країні різний. Це залежить від багатьох причин. Тому, Україні, економіка якої перебуває у стані трансформації до ринкової, слід використовувати світовий досвід стосовно державного регулювання в усіх сферах діяльності. Але, як свідчить наш вітчизняний досвід, державне регулювання повинно поєднуватись із ринковим, в іншому випадку (при наявності лише державного регулювання) знову будуть виникати монополії, тільки вже державні (таке відбувалось за часів існування Радянського Союзу).

ВИСНОВКИ

На сучасному рівні економічного розвитку, на нашу думку, держава повинна здійснювати контроль за станом ринку, регулювати економічну, політичну та соціальну діяльність за допомогою різноманітних важелів і стимулів. Необхідно створити систему державного регулювання інвестиційними процесами, яка б працювала з іноземними інвесторами, сприяла залученню капіталу, координувала співробітництво з міжнародними організаціями тощо. Ця система повинна володіти необхідною інформацією про підприємства і проекти, які потребують інвестицій, про інвесторів, про проведення міжнародних тендерів; повинна забезпечувати співпрацю інвестиційних фондів, компаній зі страховими, аудиторськими, консалтинговими компаніями, фондовими біржами. Але для того, щоб така система ефективно функціонувала, необхідно сформувати відповідну законодавчу базу, здійснювати ефективну амортизаційну політику (з прискореною амортизацією основних фондів), вигідну для обох сторін кредитну та податкову політику, визначити певні умови користування природними ресурсами.

Література:

1. Воротін В.Є. Макроекономічне регулювання в умовах глобальних трансформацій: монографія. — К.: В-во УАДУ, 2002. — 392 с.
2. Гитман Л.Дж., Джонк М.Д. Основы инвестирования. Пер. с англ. — М.: Демо, 1999. — 1008 с.
3. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л. Фінансово-економічний словник. — Львів: Видавництво Національного університету "Львівська політехніка", 2005. — 714 с.
4. Загородній А.Г., Гринів Т.Т. Система недержавного гарантування у сфері іноземного інвестування. // Фінанси України, — 2006. — № 11. — С. 122—132.
5. Закон України "Про інвестиційну діяльність" від 18.09.1991р. № 1560-XII зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
6. Закон України "Про іноземні інвестиції" від 13.03.1992р. № 2198а — XII. // Вісник Верховної Ради України. — 1993. — № 26.
7. Закон України "Про режим іноземного інвестування" від 19.03.1996р. № 93/96-ВР зі змінами і доповненнями [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua>
8. Лушкін В.А. Інвестиції та економічний розвиток: Монографія. — Житомир, 2002. — 255 с.
9. Малий І.Й. Іноземні інвестиції: Заруб. досвід стимулювання. Шляхи залучення в економіку України. — К.: НДФІ, 1999. — 45 с.
10. Махмудов О.Г. Інвестиційна політика і управління: монографія. — Донецьк: Донбас, 2000. — 592 с.
11. Саати Т.Л., Кернс К. Аналитическое планирование. Организация систем — М.: Радио и связь, 1991. — 224 с. *Стаття надійшла до редакції 28.08.2009 р.*